



Još jednoć o hipnotizmu.

(Svršetak.)

Dr. Josip Pazman.

17. Kritizujući radnju dra. Carevića „Hipnotizam u svjetlu filozofije“ taknuo sam se t. z. jasnogledanja, koji fenomen sastoji u tom, da hipnotizovana osoba može vidjeti i preko zaprekâ, n. pr. da zavezanih očiju vidi, čita, ili da nezavezanih očiju čita iz zaklopljene knjige, vidi stvari pohranjene u limenoj kutiji itd., što je na naravan način nemoguće. Ta jasnovidnost, u koliko me moj zdravi razum ne ostavlja, tako je očito nadnaravna, ako de facto postoji, da smatram suvišnim i jednu riječ o tom povesti. Ako je istina ono, što g. pisac navodi po nekim francuskim listovima kao „La Croix“ i „L Univers“ iz pisma misijonara Saliège-a o djevojčici Ani Josipi Naim, to je očito, da se tu radi o vrhunaravnom fenomenu, da se je naime dobrotiva Providnost udostojala poslužiti nedužnim djevojčetom — kako je Bog učinio ne jedan put u povijesti ljudskoga roda — da spasi tamošnji narod od strašnih posljedica suše. Ova milostiva briga za nevoljni narod tako divno dolikuje Ocu nebeskom, da smatram pravom grijehotom nastojanje moderne filozofije, koja briše trag božanskoga djelovanja, a slične pojave pripisuje nijemoj prirodi, dakako bez božanskoga utjecaja. Kad ovakova šta čitam, boli me duša; a kad vidim, da i katolički svećenici polaze istim tragom, boli me još većma. — Ja sam kod ove točke upozorio g. pisca na krivu argumentaciju, što ju je izveo iz pokusa sa Röntgenovim zrakama. On je naime ustvrdio, da liječnici pomoću Röntgenovih zraka vide također skroz i skroz u nutarnost pacijenata; pa je iz ove krive, ili barem krivo rečene premise izveo nelogički zaključak: „pa je li onda čudo, da može biti osobâ, kojih su vidni organi posebno i izvanredno skloni, da primaju utiske radioaktivnih tjelesa, posvuda rasijanih, i pomoću takovih zraka da vide kroz neprozirna tjelesa, kroz koja obični ljudi ne vide?“ I to bi imao biti dokaz, da je jasnovidnost prirodan fenomen! Čim sam opazio krivo stavljenju

premisu, prigovorio sam joj dakako. G. pisac priznaje mi taj moj prigovor kao opravdan (B. S. 1917. str. 72.). Ali u tom grmu ne leži zec. Za to sam nastavio svoj prigovor ovako: Ali uzmimo da jest tako (da naime liječnici pomoću Röntgenovih zraka vide u nutarnost pacijenata), ne stoji ipak da se onda zahtijeva kod liječnika poseban vidni organ, izvanredno sklon da prima utiske radioaktivnih tjelesa. I to je jezgra mogeg prigovora, koji sam popratilo ovom rečenicom: Kad se radi o naravnom uzroku, taj djeluje bez obzira na posebnu dispoziciju subjekta. Kad bi jasnogledanje bilo učinak naravnog uzroka, ne bi trebalo tražiti „izabrane“ ljude, koji tobožnje zrake na „izvanredni“ i „finiji“ način osjećaju. Ja kod ove svoje tvrdnje i danas potpuno ostajem.

G. pisac pobija ovaj moj prigovor i veli, da nije ispravno, da naravni uzroci djeluju bez obzira na posebnu dispoziciju subjekta, jer da nas iskustvo inače poučava (B. S. 1917. str. 65.).

Na to odgovaram: Moja tvrdnja stoji i to na temelju iskustva. Uzmimo naravni uzrok topline. Tko izađe ljeti na sunce, ugrijat će se, a tko izađe zimi na studen, ozebsti će, i to svaki čovjek (svaka životinja, svaka bilina i svaka ruda) bila dispozicija čovjeka kakovogod. Uzmimo elektricitetu. Pusti električnu struju i daj drugima da se stave u doticaj sa strujom, ova će djelovati na svakoga jednako bez obzira na posebne dispozicije dotičnih osoba. Isto reci i o teži, koja djeluje na svako tijelo bez obzira na dispoziciju subjekta. To je jasno kao sunce, a iskustvo to potvrđuje bjelodano. Primjer g. pisca o vidu i njuhu, kojim nastoji dokazati protivno, ne može da obori ovih činjenica. Ako i ima ljudi različitog vida, kratkovidnih, dalekovidnih i normalnih, to naravni uzrok — svijetlo ili još točnije rasvijetljeni predmet, djeluje jednako na svačije oko. Zrake se svijetla po nepromjenivim zakonima fizike rasprostiru pod istim vidnim kutom iz jednake udaljenosti i djeluju na oko. Ako je ta udaljenost normalna, vidjet će dotični predmet svatko, u koga je normalan vid; ako je prevelika, vidjet će samo dalekovidni, a ostali, normalni i kratkovidni, morat će si oko oboružati lećom, da se tako umjetno skрати ona daljina. Priznajem i to, da u istoj udaljenosti normalni ljudi mogu imati sad oštrij vid, t. j. bolje izvježbano oko, sad slabiji, ali to su akcidentalne razlike, koje naravnom uzroku ne smetaju, već imadu tu posljedicu, da je učinak — viđenje, *actus videndi* —

sad slabiji, sad jači prema tomu da li postoje uvjeti za viđenje u jednakoj mjeri ili ne. Isto vrijedi i o njuhu. Prema tomu naiće kako predmet njuha djeluje na organ, sad jače sad slabije, i prema tomu da li je organ njuha izvježbaniji ili po naravi jači, bit će i učinak — njušenje, actus odorandi — sad jači sad slabiji. Ove accidentalne razlike u subjektu, koje se mogu nazvati dispozicijama subjekta, sposobnostima subjekta, ne smetaju naravnom uzroku, već imaju za posljedicu, da je učinak sad jači sad slabiji. I za to nije čudo, ako jedan čovjek od drugoga bolje vidi, jasnije razabire neki vidljiv predmet, jače osjeća smrad ili miris, već prema boljoj i jačoj dispoziciji subjekta. Ali da nevidljivi predmet, n. pr. slova u zaklopljenoj knjizi ili predmet u zatvorenoj kutiji, djeluje na oko, pa bilo ovo u najsjajnijoj dispoziciji, najsavršenije izgrađeno, ili da sunčana zraka sa vidljiva predmeta dopre kroz neproziran veo u oko pa i najoštrije; — to na naravan način nije moguće. Razlog je taj, jer po zakonu fizike zraka sunčana prolazi samo kroz prozirna tjelesa, a nipošto kroz neprozirna, i jer uvjet za viđenje predmeta nekoga jest — osim dispozicije u organu — svijetlo. A gdje je tama, kao kod zavezanih očiju, tamo nema viđenja. Prema tomu ako netko tvrdi, da on kroz zavezane oči vidi, ili da može čitati iz zaklopljene knjige, takav ili sebi utvara to i sebi predstavlja u mašti dotični predmet, pa jedanput pogodi a stoput ne pogodi; ili na pamet znade ono što tobože čita, ili mu je netko drugi kazao, što je sakriveno u kutiji, onda imademo pred sobom ludu ili varalicu, ali nipošto dokaz, da je jasnovidnost učinak naravan.

G. pisac mjesto da slijedi iskustvo i mirno sudi o najpoznatijim stvarima, upada opet u nove netočnosti i sam se zapliće. On veli (B. S. 1917. str. 65. i sl.): „Filozofski je pak razlog ovoj činjenici (tko ima jači, oštrije vid, razabrat će jasno neki predmet i u velikoj udaljenosti, u kojoj drugo obično oko, bez jake dispozicije, isti predmet ni najmanje ne vidi) taj, jer je jača dispozicija, t. j. jača sposobnost vidnog čutila, također jedan od preduvjeta potrebitih, da fizički uzrok, a u našem slučaju odraz sunčanih zraka sa udaljenog predmeta, uzmogne djelovati na neko vidno čutilo i po tom, da neko čeljade uzmogne opaziti dotični predmet u jakoj udaljenosti. Gdje takav preduvjet fali, vidno čutilo t. j. oko dotične osobe ne prima nikakova utiska od sunčanih zraka, te se lome

i odrazuju sa udaljenog predmeta, i po tom osoba predmeta ne vidi; dočim taj isti predmet u istoj udaljenosti dobro vidi druga osoba, koja posjeduje jaču i finiju sposobnost vidnog čutila". Ovo drugim riječima rečeno: ako hoćeš da predmet u jakoj udaljenosti uzmogneš opaziti, moraš biti oštroid ili dalekovid; ako pak imaš normalan vid, onda ne možeš prostim okom vidjeti udaljeni predmet, ali možeš na dalekozor ili durbin. Iz toga razlaganja slijedi samo ovaj zaključak: Prema tomu nije čudo i nešto je posve prirodna, ako ljudi dalekovid i bez durbina, a ljudi normalna vida na durbin — na sasvim običan način vide udaljene predmete, koje kratkovid i normalni bez durbina ne vide; a ne slijedi nipošto: da neki „izabrani ljudi“ na „izvanredni“ i „finiji“ način osjećaju neke predmete i X zrake, jer da posjeduju jaču i finiju sposobnost čutila.

Kao što g. pisac nije bio sretne ruke sa svojim nelogičkim zaključkom, tako je počinio još veću nespretnost, kad je pokušao stvar nejasnu, kao što je jasnogledanje, razjasniti i dokazati drugom isto tako nejasnom stvari, kao što je rabdomanacija.

G. pisac morat će mi priznati, da je rabdomanacija stvar i danas još zakućasta i nejasna. Kako joj samo ime kaže, ne samo u grčkom i latinskom jeziku već i u svim evropskim jezicima kulturnih naroda, spada među čarolije t. j. učinke što potječu od vrhunaravnoga uzroka. Danas doduše postoji jaka struja u akatoličkom, liberalnom svijetu, da se prikaže u znanstvenom ruhu kao umjeće neko. I g. pisac se je potrudio da iznese, što je on čitao i doznao o toj stvari. Da se prikaže rabdomanacija kao naravan fenomen, valja 1. priznati teoriju Reichenbachovu o autoiradiaciji materije; valja 2. priznati neki fluid „Od“ ili zrake; valja 3. priznati sposobnost nekih osoba, koje takove zrake mogu da očute i u se prime; valja 4. priznati, da su te neke osobe sposobne oćutjeti takove zrake samo onda, kad u ruci drže rašlje t. j. jednu drvenu granu sa dva ogranka stanovite duljine i debljine; valja 5. prihvatiti posebne ceremonije, kako naime da rabdomant mora držati one rašlje: prvo, za ogranke a ne za granu, drugo, vodoravno s obje ruke, tako da grana mora biti obrnuta od tijela a ogranci prema tijelu; osim toga ručni palci moraju biti obrnuti prema gore, a lakti usko uz bokove. Ove potonje ceremonije izvrsno pristaju čaroliji, jer đavao oponaša u njoj sakramente i blagoslo-

vine Crkve katoličke, a ovi se dijele i primaju po propisanom obredu ili ceremoniji. Ako se već prizna, da samo neke osobe mogu da očute iradiaciju materije, ne može se nikako pred forumom zdravoga razuma opravdati potreba rašlji. Smiješna je, da ne rečem glupa, tvrdnja, da su rašlje za to potrebne, jer kad „ne bi struja (tog fluida ili zrakâ) našla oduška kroz šipku, da bi se razišla po moždanima, prsištu i kičmenoj moždini rašljomoše te bi mu prouzrokovala jako fizično poremećenje“. Čudnovato! Ja sam n. pr. vidjevao nebrojeno puta priznatoga rbdomanta Kalčića hodati po zagrebačkim ulicama, ispod kojih teku cijevi odvodnog kanala, cijevi vodovoda, plinske cijevi, električni podzemni uređaj, dakle živa voda i kovine, a to su stvari po priznanju g. pisca „koje vrlo snažno ishlapljuju (emaniraju) spomenute zrake“. I nuto taj isti g. Kalčić nije nikada sa rašljama hodao po ulici i — nije nastradao? Ako se mora priznati, da su samo neke osobe sposobne očitjeti iradiaciju, onda je to znak, da ta iradiacija nije naravan uzrok, jer ovaj djeluje bez obzira na dispoziciju subjekta. Da li doista postoji neki fluid ili zrake, što ih emaniraju vode i kovine, to je pitanje. Dokazano nije ništa. Ako samo „neke izvanredno osjetljive osobe opažaju u mraku, da desna strana našega tijela izljevava modrikastu, a lijeva crvenkastu svijetlost“, to samo one mogu doći do tog zaključka, da taj pojav, ukoliko je realan, mora da ima i svoj neki uzrok; a svi mi drugi moramo da bez dokaza vjerujemo u opstojnost takova fluida. Pokus navedeni utvrđuje samo to, da jaki magnet, kad mu približiš dlan svoje ruke, počinje djelovati na tvoje tijelo, ali se ne razabire nužno, da postoji u tijelu nekakova sila, i to baš ova iradiacija ili zrake.

Prema tomu cijelo to nastojanje g. pisca da prikaže rbdomanciju kao prirodan pojav, pada u vodu. I doista dosta je bilo natezanja sa fluidom animalnim u prošlom stoljeću, pa se opstojnost njegova nije mogla dokazati drugim argumentima osim tvrdnje. Sada se opetuje isto naklapanje pod drugim imenom, jer bi taj fluid imao biti biomekanični ili biokemički: drugo ime a stvar ista.

G. pisac navodi Uslara u potvrdu da je rbdomancija prirodan pojav. Uzalud mu posao. Činjenica jest, da je Uslar uspio, kao što su toliki rbdomanti uspjeli i prije i poslije njega. Ali je pitanje neriješeno: quibus auxiliis? num daemo-

nis auxilio, an divino? Ja se ne žacam pomisliti, da je Bog dao Uslaru tu sposobnost, a to bi bila gratia gratis data. I oni su narodi u Africi djeca Božija. I za njih se brine Otac nebeski. S istih razloga dopušta Bog, da prosvijetljeni narodi Evrope dođu u one poganske krajeve i donesu tamošnjim narodima plodove prosvjete, uljudbe i napretka, a u zamjenu odnesu plodine tamošnjih krajeva. A nije opet isključeno, da je Uslar čarobnu šipku rabio pod ravnanjem đavolskim, pa i u tom slučaju permittente Deo. Isto držim i o Kalčiću. Moguće da imade gratiam gratis datam, kao što je toga vazda bilo u Crkvi katoličkoj pa i danas imade. Nije opet isključeno, da se i njegovim uspjesi imadu pripisati uplivu nečistoga duha.

Povratimo se još jednom na Röntgenove zrake. G. pisac argumentira ovako: „R-zrake dokazuju najprije to, da postoje zrake, koje sasma prirodnim putem prodiru u neprozirna tijela; zatim da se takove zrake lome i odražuju te odrazom svojim na fotografskoj ploči utisnu i sačine sliku unutarnjih dijelova bolesnikova organizma. Kod bistrog gledanja predmišljavamo isti proces s tom samo razlikom, što odražene zrake vrše utisak i po tom stvaraju sliku ne na fotografskom snimku, nego na mrežici vidnog čutila hipnotizovane osobe“. I zaključuje: „Pitam, ima li u ovom procesu kakovo protuslovlje, koje nas sili, da isključimo pri bistrom viđenju kroz neprozirna tijela djelovanje takovih zraka na mrežicu vidnog čutila uspavane osobe?“

Na to odgovaram: Imade u toj predmjevi mnogo protuslovlja. Prvo, predmišljavaju se zrake, kojih nema. Kod Röntgenizovanja mora biti aparat, pomoću kojega se zrake proizvode. Te zrake dakle eksistiraju, one su tu. A kad su tu, onda ja podmetnem n. pr. svoju novčarku ili ruku i vidim običnim prostim okom na priređenoj stijeni sjenu novčarke ili ruke i dolazim do zaključka, da su R. zrake prodrle kroz kožu novčarke, ali nisu kroz novac od kovine; da su prodrle kroz kožu moje ruke, a nisu kroz kosti ni prsten, koji sam imao na prstu. Isti zaključak mogu dobiti, ako pustim R. zrake kroz pločicu fotografskog aparata i dobijem fotografsku snimku podmetnutog predmeta. Ali kad hipnotizovana osoba zavezanih očiju čita iz zatvorene knjige ili vidi kroz kutiju od kovine, pitam, gdje su te zrake, pomoću kojih vidi? Predmišljavaju se, ali ih nema.

Drugo je protuslovlje, što oka nema. Uzmimo kao istinu, da se radioaktivna tjelesa nalaze posvuda na zemlji i puštaju zrake, koje više manje prodiru kroz tjelesa inače neprozirna, pitam, kako to, da mi svi ljudi, koji imademo hvala Bogu zdrave oči, ne vidimo pomoću tih zraka kroz neprozirna tjelesa, a „djevojčica Ana Josipa Naim vidi kroz zemlju vodu i to kad si poveže oči crnom koprenom?“ Kako to, da vide hipnotizovane osobe, koje su „u stadiju letargije, u kojem se uda ukoče kao mrtva i vede su im zatvorene, i osoba takova niti što čuje niti što uopće osjeća?“ Nije dosta reći: „oko je za to da vidi“; dakako da je oko stvoreno da vidi, ali ne smiješ oko zavezati, ne smiješ se dati hipnotizirati, jer onda na naravan način ne možeš vidjeti. Oko je za to da vidi, ali ono što je vidljivo, što je predmet vida, i dokle vidna snaga dopire. I „zrake su sredstvo, pomoću kojega vidno čutilo djeluje“; ali samo te zrake moraju realno da eksistiraju, a nije dosta da se samo predmijevaju.

Držim, da je ovo dosta navedeno ne samo za opravdanost mojega prigovora, već i zato da se vidi, e g. pisac nije dokazao prirodnost jasnovidnosti.

18. Dalnji moj prigovor ticao se premještanja sjetilâ, kad n. pr. hipnotizovana osoba vidi vrhom nosa ili čuje ne uhom već trbuhom. Rekao sam, da je ono, što g. pisac navodi kao uzroke premještanja, mršavo i nepotpuno i da se ne da spojiti sa zdravom filozofijom. G. pisac odgovara, da kritičar u „Vrhbosni“ (1915. br. 21/22) zove njegovo tumačenje temeljitim, a ja da nisam pokazao, u čemu sastoji ta mršavost i u čemu je stvar nepotpuna, niti sam naznačio, zašto se navedeni razlozi ne slažu sa zdravom filozofijom.

Na to odgovaram 1. Kritičar u „Vrhbosni“ veli odmah na početku svoje kritike: „Po mom nemjerodavnom mnijenju auktor tu dosta temeljito i opsežno tumači...“ Neka se dakle g. pisac tim odviše ne ponosi. — Odgovaram 2. Da je stvar ispala mršava i nepotpuna, to je moj sud, koji opravdava sam g. pisac, jer je u „Odgovoru“ kud i kamo potpuniji nego li u samom djelu. Odgovaram 3. Kako ćeš složiti sa zdravom filozofijom razlaganje, da hipnotizovana osoba može s preciznošću narisati i opisati n. pr. medalju s reljefom, premda je nije vidjela očima, nego se dotakla nosom? Ja bih rado vidio toga umjetnika, koji bi umio mene naslikati i to precizno, a da me ne vidi, nego me se samo nosom dotakne! A kako tumači to

g. pisac? Ovako: „Hipnotizovana osoba u onoj nervoznoj uzbuđenosti posjeduje izvanredni i vrlo fini osjećaj opipa, uslijed česa nastane tako jaka i savršena halucinacija kod vidnog organa, da...“ Odakle on to zna, da ona osoba, koja u hipnozi „u opće ništa ne osjeća“ te su joj „uda ukočena kao u mrtvaca“, posjeduje izvanredni i vrlo fini opip? To je, dozvoljavam, njegova (g. pisca) halucinacija, jedna ničim nedokazana pretpostavka, koja je u stanju letargije, kad prestaje svako osjećanje, nemoguća. Osim toga osoba hipnotizovana je nervozna i uzbuđena; ali kad se riše i to precizno pa dajbudi medalja sa reljefom, onda se po zdravoj filozofiji zahtijeva i te kakova sabranost i mirnoća. Inače ono risanje bit će djetinjska črčkarija. — A nervus sympathicus? Bog Stvoritelj opredijelio je simpatičkom živčevlju tu zadaću, da ravna vegetativnom stranom ljudskoga tijela, i akoprem je u dodiru sa osjetnim živcima, nije to organ za osjećanje. A da „ovaj živac biva vrlo lako podražen gibanjem zraka i tim podražajem da se može osjetiti zvuk“, to je također tvrdnja bez ikakova dokaza. Nadalje je pitam: gibanjem kojega zraka biva vrlo lako podražen taj živac? Zar onoga u truhu, gdje se taj živac većinom proteže, jer su tamo organi za probavu, koji zrak mi zovemo „vjetrovi“? Dakako ti „vjetrovi“ daju zvuk, kad izlaze iz truha, ali taj zvuk ne čuje truh već uho. Ako li pak gibanje vanjskoga zraka biva vrlo lako podražen ovaj živac, onda ja veoma dvojim, da će taj zrak preko odijela i preko trbušne kože moći doprijeti i podražiti nervum sympathicum; a kad bi sve to i moglo biti, zvuka od vjetra nikada neće čovjek truhom čuti, nego najviše osjetiti će pritisak vanjskoga zraka. To su takovi razlozi i dokazi, da je mene upravo stid, pobijati takove ludorije. Prema tomu naravski ja ostajem i danas kod svojeg prigovora, da se takovo razlaganje ne da spojiti sa zdravom filozofijom.

G. pisac nastoji primjerom dokazati, da je njegovo tumačenje prirodno, kad veli, da „hipnotizovano čeljade osjeća ono, što mu hipnotizatelj predočuje kao predmet osjećanja, a ne osjeća onoga, što mu ovaj predočuje kao stvar te ne opstoji, i koja na nj ne djeluje, premda u zbilji dotični predmet n. pr. ubod igle vrši utisak na čutila uspavane osobe.“ Primjer uzima iz rata, kad ranjeni vojnik za dulje vrijeme nije svjestan nikakove boli, premda mu rana krvari, jer je u silnoj uzbuđenosti i napetosti i njegova je pozornost otklonjena od osjećaja boli.

Primjer je dobar, priznajem. Ali upozorujem 1. da ranjeni vojnik, koji je u žestokoj borbi, ne osjeća boli za neko vrijeme samo, a kasnije, kad rana jače zapeče, postane si svjestan boli. Upozorujem 2. da kod ranjenog vojnika nema nikakove sugestije, već uzbuđenost njegova u duši razlogom je, da osjećaj rane slabije djeluje na dušu, dok se kasnije prilike ne promijene. Kod hipnotizovane osobe pak biva inače. Ona ne samo da si nije svjesna onih osjećaja, koji joj se prikazuju kao da ne postoje, već ona ne postaje svjesna ni kasnije, ni kad se od hipnoze probudi. A drugo kod nje nema uzbuđenosti, ona je mirna, kao mrtva. Ako g. pisac želi prikazati taj fenomen kao prirodan, onda mu svjetujem, neka sam pokuša. Neka zamoli n. pr. prijatelja Alfirevića, da mu zabode iglu u lice sugerirajući mu, da to nije ubod od igle nego poljubac. Pa ako ne osjeti boli od uboda, onda je kapituliram. Ma kako prijatelj Alfirević zapovijedao da svrati pozornost od boli i zabranjivao mu na to misliti, ipak će ga igla bosti. Drugo je doduše vidjeti, a drugo svijestan si biti viđenja, ali to stoji, da ni jedno ni drugo ne ovisi o tuđoj volji ili zapovijedi. Volja hipnotizatelja ne može naravnim putem da odvрати pozornost od boli, koja de facto postoji; a kad bi i mogla, to bi samo na kratko vrijeme bilo. Prema tome ni za dlaku ne odstupam od svojega prigovora, jer je skroz opravdan. Za Lapponia rekao sam svoj sud i nemam razloga pobijati njegovo mišljenje. Razumijem, da g. piscu to dobro dolazi i priuštam mu tu utjehu.

19. Moj daljnji prigovor ticao se t. zv. telegrafije čovječje t. j. primanja i prenosa misli. Tom sam prilikom upozorio 1. da mi se čini, da g. pisac u nekoj tvrdnji zamjenjuje mišice sa živcima. G. pisac u „Odgovoru“ razjasnio je svoje riječi i pokazao, što je mislio reći. Zato na ovu stvar nemam što da primjetim. — Istom prilikom upozorio sam 2. na tvrdnju g. pisca, koja nije ničim dokazana, naime da „hipnotizovana osoba uslijed hiperestezije može da osjeti i najslabije titranje mišica“. G. pisac ostaje kod svoje tvrdnje, koju nastoji u „Odgovoru“ još većma utvrditi. Na te njegove izvode (v. B. S. 1917. str. 80. i sl.) moram primjetiti ovo: Ja nisam poricao činjenicu, ni pokuse učinjene u tu svrhu, niti ugled pisaca, koji se povoljno izrazuju o tim pokusima. Meni je stalo do jednoga samo, naime, da se ustanovi, što je uzrok ovih fenomena? Pa budući da g. pisac dolazi do toga zaključka, da se za to za

htjeva izvanredna osjetljivost, koju posjeduju hipnotizovani gataci predodžaba, onda je to za mene rješeno pitanje. Ono „nevidljivo“ šaptanje (= stezanje i pružanje = gibanje = titranje usana) prisutni ne vide i ne čuju, jer toga naravnim putem nije moguće zamjetiti; to može samo hipnotizovana osoba uslijed hiperestezije, t. j. izvanredne osjetljivosti. To za mene znači, da hipnotizovana osoba, koja se nalazi u nadprirodnom stanju, imade nadprirodnu moć, da ono vidi i čuje ili osjeti, što drugi smrtnici ne mogu osjetiti na naravan način. Ovo moje mišljenje dijeli i g. pisac, kad takovu osobu naziva „gataocem“. Nadalje priznajem sam, da je Zitolo te pokuse pravio, on, koji nije hipnotizovana osoba, već koji druge hipnotizuje. Ne stoji dakle, da tu igra ulogu tobože hiperestezija. Ja dakle nemam nikakova razloga da napustim svoj prigovor.

20. Ovim bi bilo odgovoreno na sve poglavite točke, kojih sam se taknuo bio u svojoj kritici. Na koncu moje kritike spomenuo sam, da su izvodi ili zaključci g. pisca izvedeni iz krivih premisa, pa dosljedno da su i sami zaključci krivi. Napose rekao sam, da ne odobravam zaključak, da su hipnotički fenomeni s moralnoga gledišta dozvoljeni. G. pisac trudi se, da per longum et latum dokaže protivno. Na to mi je primjetiti da g. pisac u velike cijeni Noldina, kojega često navodi i njegovim auktoritetom mene pobija. I eto taj isti Noldin, koji drži da bi hipnotički fenomeni mogli biti prirodni¹⁾, ovako govori o nedozvoljenosti istih: *Hypnotismus per se illicitus est. A za razloge navodi ovo: a) nocet sanitati; b) adversatur per se naturali honestati.* A za liječenje (i za znanstveno istraživanje) veoma oprezno tvrdi: *Ad morbos tamen curandos (et ad scientiam promovendam) sub certis conditionibus licite adhiberi posse videntur.* Iskustvo od jednoga vijeka dovoljno je dokazalo, da hipnotizam nije za znanost privrijedilo a ma baš ništa, a najmanje za liječničku. Prema onomu, što liječnik stručnjak dr. Thaller (B. S. 1917. str. 372. i sl.) veli ispostavilo se, da liječnička moderna znanost pod hipnotizmom razumijeva veoma običnu pojavu, koju liječnici vide svaki dan, da naime liječnik svojom osobom, svojom sugestijom veoma lako nagovori bolesnika, da ovaj liječniku vjeruje, da ga sluša i njemu se pokorava. Ono, što liječnici danas hipnozom zovu,

¹⁾ *Hypnotismi phaenomena naturalia esse videntur. De Praec. n. 748*

nije drugo nego neki prividan san. Bolesnici naime „iz neke želje za važnošću, iz nekoga teatraliteta, a uslijed bogzna kake sugestije začnu imitirati ljude, koji spavaju, pa u snu govore. Dok su riječi onih, koji zbilja spavaju, obično bez smisla, riječi su somnambula pune tajinstvenoga značenja. Somnambuli izrabljuju naime situaciju i u tome prividnome snu kazuju okolini sve ono, što im se ne usuđuju na javi kazati“. Prema tomu rekao bih, da je g. pisac imajući na pameti ono, što moralisti o hipnotizmu imadu, i čitajući nekoje moderne auktoare o predmetu istoga imena pobrkao fenomene s fenomenima. I mjesto da govori samo o pokusima, što su ih liječnici izveli na bolesnicima, a pusti iz vida jasnogledanje, premještanje sjetila i druge sumnjive i dvojbene učinke, koji s hipnotizmom u modernom smislu nikakove sveze nemaju, on miješa jedno s drugim i laća se tog nezahvalnog i uzaludnog posla, da sve te izvanredne pojave protumači kao da su naravni. Neka se dakle ne čudi, ako mu se pravom prigovara. Ono što je g. pisac vidio kod Zitola, što je u svoje vrijeme eksperimentirao Mesmer, kasnije Braid, imade moderno ime hipnotizma, ali je to stara supersticija, kojoj je svrha terapijska samo vanjski cimer, a de facto nikoga ne liječi. Noldin veli: „ex testimonio medicorum quovis exercitio hypnotismi periculum sanitatis inducitur.“² Na istom mjestu u bilješci ovo veli: „Salutares effectus per hypnosim producti a recentioribus medicis in dies magis in dubium vocantur. Quod hocce remedio non morbi organici, sed solum affectae atque impeditae functiones nervorum sanari possint, medici iam diu affirmarunt; nunc vero experientia edocti concedunt etiam nervorum malae affectiones solum ex parte atque ad tempus aliquatenus leniri, morbum vero ipsum fere semper iterum redire.“³ Ako dakle taj i takav hipnotizam de facto ne liječi nikoga i nijednu bolest, a ono, što moderni liječnici zovu hipnotizmom, nema uopće terapijske svrhe, onda je jasno, zašto ni danas liječnici ne pačaju u takovo liječenje i ne smatraju hipnotizam lijekom. Otpada dakle i to pitanje, da li je hipnotizam dozvoljen u svrhe liječenja. Hipnotizam dakle per se nije actus indifferens već actus per se illicitus, koji samo per accidens može biti licitus.

² De Praec. n. 749.

³ l. c. Nota.

Prispodoba o snu i smrti odgovora. G. pisac sam priznaje (B. S. 1917. str. 159.), da „između sna i smrti nije nikakova bitna niti prava nego samo prividna sličnost, a različenost je ko od neba do zemlje upravo ogromna u bitnosti kontradiktorna...“ A takova je baš razlika između naravnoga sna i hipnotizma, kako sam ja to već u svojoj kritici razložio (B. S. 1915. str. 281. i sl.), a g. pisac toga u svojem „Odgovoru“ nije pobio niti pobiti mogao. S tog razloga opetujem svoj prigovor i tvrdnji i razlogu, kojim g. pisac potkrepljuje svoju tvrdnju, da „prouzročiti umjetni san i hipnotičke fenomene izvesti na sebi ili na drugim osobama nije po sebi čin zločest.“

21. Na koncu valja da se osvrnem na razliku između spiritizma i hipnotizma. Moje je mnijenje, da tu postoji samo akcidentalna različenost, a u bitnosti sličnost, ali razumijevam pod hipnotizmom ne samo one nekoje pokuse konstatovane po liječnicima, ili ono što moderna liječnička znanost pod tim imenom hoće da razumije, već ono n. pr. što je izvodio Zitolo. A da je to moje mnijenje opravdano, potvrđuje i g. pisac u svojem „Odgovoru“ (B. S. 1917. str. 164. i sl.). On sam priznaje, da su tu i tamo pojavi izvanredni. On priznaje 1. da je hipnotizam psiho-fiziološko stanje sa izvanrednim fenomenima, kao što su ukočenost (letargija), najdublji san (katalapsija), izvanredno osjećanje (hiperesteziya), posvemašnje neosjećanje (anestezija), somnambulizam, jasnogledanje, kako se to razabire iz njegove rasprave. A ja primjećujem: no baš isti izvanredni učinci događaju se i na medijumu spiritističkom, ne doduše svaki put isti niti svi ovi nabrojani, već jedan put ovi drugi put oni. Medium spiritistički padne u hipnozu, tijelo mu bude ukočeno, zaspri najdubljim snom, postaje beščutno, u tom stanju obavlja stanovite kretnje, vidi kroz zatvorene oči itd. Tko je samo malo čitao o spiritizmu, tomu je sve to jasno. Nema dakle tu nikakove „ogromne“ razlike.

G. pisac tvrdi 2. da se „u hipnotizmu pokazuje isključivo i samo kod hipnotizovane osobe ono neobično stanje.“ A ja dodajem: upravo tako i kod spiritizma, kad se upotrebljuje medium. I kao što se Zitolo nije ograničio svojim pokušima na osobu hipnotizovanu, tako se ni onaj nevidljivi Zitolo ne veže baš svaki put na medium. Ni u tom dakle nema razlike.

G. pisac tvrdi 3. da je osoba u hipnotizmu patiens, a u spiritizmu medium jest agens. Dakle razlika. — Ja se čudim

toj toli smionoj tvrdnji. Ja sam već u svojoj kritici i kasnije u točki 14. ove moje replike prigovorio tomu, da se hipnotizovana osoba drži i pasivno i aktivno, kako je to tvrdio g. pisac. Dopuštam i da je osoba u hipnotizmu patiens, ali je očevidno i agens, a uzrok njezina djelovanja dopuštam da je izvan nje, i to u osobi hipnotizatelja kao posrednika (causa instrumentalis) i u osobi nevidljivoj kao pravog uzroka (causa principalis). Upravo tako je i kod spiritizma: medium je redovito hipnotizovan i po tom patiens, ali je i agens u gore istaknutom smislu, naime da nevidljivi hipnotizatelj djeluje preko njega kao vidljivim oruđem i sredstvom. Nema dakle ni u toj točki razlike između hipnotizma i spiritizma.

G. pisac veli 4. da se „fenomeni hipnotizma odnose isključivo na živa osjetna bića, a fenomeni spiritizma zahvaćaju i neosjetna bića“ n. pr. stolove. — Dopuštam, da u hipnotizmu glavnu ulogu igra osoba hipnotizovana, a kod spiritizma fenomeni se događaju sa mediumom i bez njega. Ali ako se dub je zaroni u stvar, vidjet će se, da kao što u hipnotizmu nevidljivi hipnotizatelj pomoću vidljivoga uspava osobu i preko nje proizvodi fenomene, tako i u spiritizmu onaj nevidljivi hipnotizatelj bez pomoći vidljivoga uspava svoj medium i preko njega proizvodi fenomene. On se ne važe na medium, jer može i hoće bez medija da radi, ali ne može bez vidljivih sredstava da osvjeđoči čovjeka o svojoj prisutnosti i svojem djelovanju. Naravno da u hipnotizmu mora da bude živa osoba, koja se može uspavati, ali to nipošto ne stoji, što g. pisac tvrdi, da u spiritizmu vrlo često ovi predmeti (n. pr. stolovi) igraju jako važnu, a katkada i glavnu aktivnu ulogu. Aktivnu ulogu igra jedino „duh“, a medium i predmeti igraju pasivnu ulogu. Kad bi neživi predmeti mogli biti hipnotizovani, jamačno bi i oni kod hipnotizma „igrali ulogu“. Ta razlika između hipnotizma i spiritizma nije odlučna, niti bitna, niti je kadra pružiti dokaz različnosti obostranih fenomena.

K 5. točki g. pisca, koju navodi kao dokaz razlike između hipnotizma i spiritizma, slobodan sam primjetiti, da gdje su bitno isti fenomeni, da tu moraju biti i isti uzroci. Tom se je premisom služio g. pisac, kad je dokazivao, da su učinci hipnotizma naravni, jer da su isti i u naravnom snu. Dobro. Ja dodajem onda: no bitno isti fenomeni jesu u hipnotizmu i u spiritizmu, kako sam ih malo prije nabrojio, naime letargija, kata-

lepsiya, hiperestezija itd. Dakle su im isti uzroci. Nema dakle razlike.

K 6. točki primjećujem, da se istovjetnost hipnotizma i spiritizma ne dokazuje iz pridruživanja i miješanja fenomena jednih s drugima, već iz toga, što nitko na svijetu ne može opredijeliti, da se u hipnotizmu mogu samo oni i oni fenomeni proizvesti, a u spiritizmu opet samo ovi i ovi. Raznolikost fenomena u jednom i drugom slučaju ovisi za pravo od hirâ nečistoga duha, a prividno od vanjskih prilika, n. pr. od prisutnih osoba što sudjeluju, jer stavljaju takova pitanja i traže takove učinke. G. pisac sâm priznaje, da je Zitolo pred njim izvodio tobože samo hipnotičke pokuse, a na drugom mjestu spiritističke. I historija to potvrđuje. Najprije se pojavio Mesmer sa svojim aparatima, da liječi tobož pomoću životinjskoga fluida; kasnije se to obavljalo bez aparata samim doticajem, a onda i bez doticaja samim pogledom, jedino voljom hipnotizatora. A učinci nijesu slijedili po nikakovom stalnom zakonu već prema tomu, kako je konveniralo onome nevidljivom hipnotizatoru, koji se služio vidljivim kao svojim oruđem i slugom. Prema tomu ja ostajem i dalje kod svojih prigovora, a za prisposobu g. pisca o vjetru, munji i kiši velim, da nije ad rem. Ono pak što g. pisac navodi riječi Lapponijeve i Antonellijeve, da treba razlikovati hipnotizam od spiritizma, neka izvoli na sebe svrnuti. Jer ako je on hotio govoriti samo o onim pokusima liječnika, što su ih izveli na nekojim bolesnicima, onda je on trebao drugim putem udariti, kako sam ja to istakao u svojem protuodgovoru pod br. 2. (B. S. 1917. str. 247. i sl.).

Ja ostajem i nadalje kod svojega prigovora, da je g. pisac počinio u svojoj raspravi pogriješku logičnu, koja se zove „petitio principii“. A razlog je jasan. Jer središte kontroverzije u ovom pitanju stoji u tom, da li su fenomeni hipnotizma i spiritizma isti ili različiti, da li su naime prirodni jedni i drugi, ili su vanprirodni jedni i drugi, ili napokon jedni prirodni, a drugi vanprirodni. Ta kontroverzija postoji hoćeš ne ćeš, niti je može g. pisac skinuti s dnevnoga reda niti ja. Ne valja dakle ovako argumentirati: „nu hipnotizam i spiritizam jesu dva pojava, kojih narav zahtijeva bitno različite uzroke.“ O tom se vodi prijevor. Ova rečenica smjela bi doći u silogizam samo kao zaključak iz premisa, koje su nam dosada još nepoznate. Tä i g. pisac priznaje, da je mnijenje, što ga on slijedi i brani

vjerojatno, kao što ne može poreći vjerojatnosti mišljenju, kojem se ja pridružujem. Ali kao što moja nakana nije bila niti jest, da ovim redcima branim svoje mišljenje, nego da istaknem nekoje mane i nedostatke u raspravi g. pisca o hipnotizmu; tako mi ni sada u ovom protuodgovoru nije stalo do išesa van da pokažem, da su moji prigovori bili stvarni, objektivni i opravdani. U tom dakle stoji ta pogreška g. pisca, što ono smatra kao tobož dokazano, što se tek dokazati ima.

G. pisac sav radostan, što je u mojim riječima našao protuslovlje, meni to pod nos daje, premda ne tangiraju direktne one riječi samu stvar ni njegovu osobu. Ali opažam, da g. pisac tu nije hotice otvorio oči, samo da ne vidi i da meni može nešto neugodna prišiti. Uzalud mu posao. Ja sam rekao: „Dapače između jednih i drugih (fenomena hipnotičkih i spiritističkih) ni nema razlike. Među jednim i drugim imade takovih, koji se očito imadu pripisati nadnaravnoj sili, a za druge je dvojbena, dok opet nekoji su takove naravi, da bi ih mogla proizvesti sila naravska.“ Ovo su moje riječi, koje g. pisac nije hotio da razumije pravo, što zaključujem odatle, jer je on dao debelo štampati ove riječi: nadnaravnoj sili, dvojbena, i sila naravska. A sada ću ja još jedanput reći to isto opširnije i podcrtati one riječi, koje se po mojem snislu imadu podcrtati. Ja sam ustvrdio: da između (inter) hipnotičkih i spiritističkih fenomena nema razlike. A za dokaz navodim, da kao što među (in) jednim (hipnotičkim) fenomenima imade takovih, koji se očito imadu pripisati nadnaravskoj sili, a za druge je to dvojbena, dok opet nekoji su takove naravi, da **bi ih mogla** (sudimo tako) proizvesti naravska sila, tako isto među (in) drugim (spiritističkim) fenomenima imade takovih, koji se očito imadu pripisati nadnaravskoj sili, a za druge je to dvojbena, dok opet nekoji su takove naravi, da **bi ih mogla** (sudimo tako) proizvesti sila naravska. To je moja misao, samo što je u kritici kraće izrečena: među jednima i drugima (među hipnotičkim i spiritističkim fenomenima) imade takovih, koji su očito (za koje se mora tvrditi da su) nadnaravski, drugi su dvojbena nadnaravski, a treći po vanjštini izgledaju naravski, a po biti isto su tako nadnaravski kao i ostali. Kako se sada jasno vidi, tu nema ni traga protuslovlju u mojim riječima, nego samo u glavi g. pisca.

Ovim držim da je dovoljno uglavljeno, da su moji prigovori u kritici rasprave g. pisca o hipnotizmu bili stvarni i opravdani, premda se to g. piscu inako čini. Opetujem svoj sud, koji sam izrekao na koncu svoje kritike: Kakogod mi je drago, da je g. pisac napisao ovu studiju, tako mi je u drugu ruku žao, što mu moram mnogo toga da prigovorim. Dodajem još i to: Kad bi g. pisac barem ovakovom pomnjom izradio svoju raspravu, kakovom je napisao ovaj protuodgovor, držim da mu ne bi imao što da prigovorim.



Odredbe svete Stolice.

1. S. Congregatio Rituum izdala je pod naslovom: „*Dubia circa octavas simplices*“ dne 18. siječnja 1918. ovo rješenje na stavljena pitanja:

1. An decretum S. R. C. diei 7. augusti 1914. ad 2. statuens quod, si infra octavam simplicem Nativitatis B. M. V. dicenda sit Missa votiva eiusdem B. M. V., legatur Missa ut in festo Nativitatis B. M. V. cum Gloria sed sine Credo, extendatur ad alias infra octavas simplices? Et quatenus affirmative;

2. An infra octavam simplicem, de qua peragenda non est commemoratio in officiis occurrentibus, omitti debeant Suffragium et Preces? Et quatenus negative;

3. An saltem in officio diei octavae simplicis omitti debeant Suffragium et Preces?

4. An Symbolum, dicendum in Missa festi, ratione non Dominicae aut octavae, sed ipsius festi, in Missa diei octavae simplicis eiusdem festi omitti debeat?

5. An Praefatio propria Missae festi legi etiam debeat in Missa diei octavae simplicis eiusdem festi?

Sacra Rituum Congregatio, audito specialis Commissionis suffragio, reque accurate perpensa ita respondendum censuit:

Ad 1. affirmative.

Ad 2. Negative.

Ad 3. Affirmative iuxta rubricas novi Breviarii Typici.

Ad 4. Affirmative.